

Anteriura ministra finlandaisa referescha

Dieta publica davart l'instrucziun linguistica en Svizra

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **L'Europa s'agita davart l'immigraziun, la criminalitad, la midada da clima, la crisa d'economia e finanzas euv. Ma ils 8 milliuns olmas da la «Helvetia mediatrice» segund Fritz Ernst (1889–1958) s'agitan era pervi d'in'activitad stretgmain colliada cun sia vocaziun da mediatura: L'instrucziun da las linguas.**

Gist quests dis fa la magistraglia da las Balearas (passa in milliun olmas) chauma cunter ina lescha regiunala che reduce-scha massivamain il plaz dal catalan, l'atgna lingua da las inslas, cun la stgisa marscha d'introducìr l'englais. En Svizra na fan ins betg chauma pervi da l'instrucziun linguistica, ma ins percorsa il maller. La Direcziun da dretg internaziunal public DDIP e l'Uffizi federal da cultura UFC arranschan per ils 9 da december, 9.30, en il Rathaus da Berna ina dieta intitulada per rumantsch: «Las linguas minoritaras en Svizra, tranter dretgs e promoziun da la diversitad. Las sfidas actualas da l'instrucziun da las linguas en Svizra.» La dieta è annunziata en noss quatter linguatgs naziunals, pia er en rumantsch (sa capescha rg), e mo en quests (1). Ella vul «sensibilisar la populaziun per las sfidas liadas als dretgs linguistics (...). Perquai è la dieta averta a tut las persunas interessadas.» Giast bainvesi è pia tgi che s'interessa per ils puncts tractads e chapescha ina da las trais linguas duvradas da la traducziun simultana – frances, talian u tudestg. La preschentaziun punctuescha: «Perquai ha la Svizra er il duair da proteger las linguas e dad instradar mesiras per proteger ellas activamain, surtut las linguas minoritaras.» Referents en t. a. cuss. fed. *Alain Berset* (Departament da l'interiur) ed ils cuss. gov. *Manuele Bertoli* (TI, Departament d'educaziun) e *Philippe Perrenoud* (BE, Departament da sanadad), l'unic commember francofon da sia regenza.

Proteziun giuridica internaziunala

Suenter il bainvegna da cuss. gov. Perrenoud fa cuss. fed. Berset il pled d'avertura. Da las 10.00 a las 11.50 vegn referi davart il rom giuridic internaziunal da las linguas minoritaras en Svizra. Senatur *Francesco Palermo*, docent da dretg constituiziunal cumparativ (Universitad da Verona), e la giurista *Barbara Wilson* (Universitad da Losanna) preschantan l'optica dal Cussegl da l'Europa. La sociolinguista *Claudine Brohy* (Universitad da Friburg) referescha davart la Charta europeica da las linguas regiunalas u minoritaras. Il quart referat giuridic è quel d'*Astrid Thors* (Helsinki/Helsingfors) en num dals 57 stadis che fan part da l'Organisaziun per la segirtad e la cooperaziun en Europa (OSCE); lezza giurista, commembra dal parlament finlandais per la «Svenska folkpartiet» da la gruppa etnica svedaisa, è vegnida ils 20 d'avust 2013, per trais onns, auta cumisaria da l'OSCE per las minoritads naziunals (ACMN). Ils 17 da fanadur 2013 ha il ministeri finlandais da l'exteriur derasà in'infurmaziun en chausa: «L'ACMN guida a impedir conflicts. Ella mira a prevenir e schlucar tensiuns colliadas cun problems da minoritads naziunals en l'intschess da l'OSCE. La lavur da l'ACMN sa distingua cun sia diplomazia discreta e ses sustegn per la cooperaziun tanter las differentas varts. Igl è sia fina-

Astrid Thors (Helsinki/Helsingfors) referescha en num dals 57 stadis che fan part da l'Organisaziun per la segirtad e la cooperaziun en Europa (OSCE) davart linguas minoritaras.

MAD

mira da s'occupar da tensiuns gia tar la fasa la pli tempriva pussaivla (...). Astrid Thors ha ina ferma experientscha internaziunala areguard dumondas da minoritads, sco er en connex cun migrants e fugitivs sin stgalm naziunal ed europeic (...). Da 2007 enfin a 2011 è la stada ministra da l'immigraziun e da l'Europa. Da 1996 enfin a 2011 è la stada commembra dal Parlament europeic.» Sia biografia menziuna: «Akademiskt vitsord i franska» («attestat academic da franzos»).

Davart il rumantsch grischun a scola

Suenter la discussiun ed il gentar, davent da las 13.45, sa splegan quatter debattas publicas davart l'instrucziun linguistica en Svizra. L'emprima tracta ina dumonda grischuna spinusa e fitg actuala che basegnass il tact diplomatic d'Astrid Thors. Il sociolinguist *Raphael Berthele* (Universitad da Friburg), spezialist da la plurilinguitad, maina ina discussiun da podi intitulada: «Rumantsch Grischun in der Schule. Erfolg oder Auslaufmodell?» Da sia gruppa fan part *Duri Bezzola*, president de la Lia Rumantscha, mag. *Giancarlo Conrad* (Müstair), autur da medis d'instrucziun rumantscha, e duas suprastantas da la Pro Idioms, *Anna Chattrina Brunold* (Ardez) e *Tresa Deplazes* (Surrein); la davosa ha tratg inavant la dispita, cun ina gruppa da geniturs, al Tribunal europeic dals dretgs umans a Strassburg. Il titel da la debatta formuloescha ina dumonda che parta anc adina la Rumantschia. Ina gronda part dal public maschadà da la dieta vegn a savair pauc da la questiu. La discussiun publica en lingua tudestga a Berna vegn strusch a manar ad ina cunvegna. Ma Astrid Thors sa era «tyska» («il tudestg»); tgi sa sch'ella vegnia ina giada ad intermediar discretamain en chausa?

Il talian smanatschà

La dumonda da la segunda debatta è pre-rencunter fitg clera; ella tuna: «L'insegnamento dell'italiano in Svizzera: il terzo incomodo?» Il giurist *Adriano Previ-*

tali (Universitad da Friburg; v. La Quotidiana dals 1. da matg 2012) maina ina gruppa che cumpiglia:

- cuss. gov. *Manuele Bertoli* (Blinzuna);
- *Mario Battaglia* (Berna), commember da la Cumissiun chantunala da matura;
- *Giuseppe Falbo* (Caira), secretari general da la Pro Grigioni Italiano;
- *Peter Lütolf* (Sarnen), schef da l'Uffizi scolastic chantunala da la Sursilvania;
- *Donato Sperduto* (Sursee/LU), parsura da l'Uniu svizra da magistraglia da talian.

I sa tracta simplamain da punctuar l'adualitad gia francada 1848 da l'emprima constituiziun federala svizra: «Die drei Hauptsprachen der Schweiz, die deutsche, französische und italienische, sind Nationalsprachen des Bundes» (art. 109). En la constituiziun oz en vigor numna l'art. 70 las medemas trais «linguas uffizialas»; lura stipulescha'l: «En il contact cun persunas da lingua rumantscha è er il rumantsch lingua uffiziala da la confederaziun.» Las primas trais sa chattan pia gist sin il medem stgalm. Ins cuntrafa a la constituiziun federala pruvond da degradar il talian ad in linguatg folcloric ch'ins instrueschia mo aifer ils cunfins dal chantun Tessin e dal «Grigione Italiano»; quai fan gruppas d'interess cun pauc enclerg cultural. Il schurnalist tessinais Michele Fazioli constatescha: «L'indifferenza creschenta da tschellas cuminanzas linguistics è manifesta ed insultanta. Anc avant trenta onns s'entupav'ins al servetsch militar, en uniuns svizras u tranter ils turists, cun confederads romands u alemans che sa sentivan loschs da pudair dir paucas frusas u schizunt instradar in raschioni per talian. Oz èn talas atenziuns ordvart raras. Ils Alemans èn persvas che lur dialects e l'englais tanschian, ils Romands paran da spetgar ina resposta per franzos (2).»

Surmuntar il foss dal röstì

Suenter la pausa, a las 16.15 entschaiva la terza discussiun dal podi: «Enseigne-

ment du français et de l'allemand: Quelles recettes pour une meilleure compréhension de part et d'autre de la Sarine?» I va per l'instrucziun da las duas linguas principalas dal pajais, cun respectivamain 63,7 % e 20,4 % da la populaziun sco emprim linguatg. Da la chapientscha tranter omaduas etnias dependa la coesiun naziunala. Moderatur *José Ribeaud* (v. La Quotidiana dals 27 da matg 2010) è stà decennis a la lunga correspondent da la televisiun romanda a Turitg ed ha gist publictà in essai vaira critic en chausa (v. nota 2); sia gruppa da discussiun cumpiglia:

- *Virginie Borel*, manadra dal Forum da la bilinguitad (Bienna);
- mag. primara *Nathalie Duc* (Turitg);
- *Olivier Maradan* (Neuchâtel), secretari general da la Conferenza interchantunala d'educaziun per la Svizra romanda ed il Tessin;
- *Frédéric Wittwer* (Genevra), Departament chantunala d'educaziun.

La dieschavla citad svizra, cun ses passa 50 000 olmas, ha surmuntà gia daditg il foss da röstì: La bilinguitad da la vita publica funcziuna a Bienna, sper il flum giurassian Schüss/Suze, e la vischnanca l'instrucziun bilingua en scolina e scola primara. Quai declera da 17.15 a 17.45 *Peter Walther*, schef da l'Uffizi scolastic communal; l'exempel da la citad tranter il lai ed il Giura bernais mussa che la convivenza è pussaivla. Uschia il messadi da quella dieta da la speranza sedesch dis avant Nadal. Astrid Thors, parlamentara da la minoritad svedaisa ed anteriura ministra da l'immigraziun en Finlanda, ha cumprovà sia curascha cur ch'extremists anonims la tramettevan smanatschas da mort pervi da sia politica umana; talas personalitads stimuleschan tgi che cumbatta sco ella per dretg e giusta.

¹ Ins po s'annunziar enfin als 29 da november (<http://www.eda.admin.ch/minorites>). Infurmaziuns: *Sophie Heegard-Schroeter*, tel. 031 322 01 16, sophie.heegard@eda.admin.ch.
² Cità en: *José Ribeaud, Vier Sprachen, ein Zerfall. Turich (Nagel & Kimche, ISBN 978-3-312-00580-2) 2013, pp. 155-156*.